



Jaunesniojo amžiaus (11–15 metų) paauglių patyčių prevencija bendrojo ugdymo mokyklose

Ilona Tandzegolskienė¹, Simona Vančugovaitė²

¹ Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, Jonavos g. 66, 44138 Kaunas, ilona.tandzegolskiene@vdu.lt

² Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, Jonavos g. 66, 44138 Kaunas, simona.vancugovait@gmail.com

Anotacija. Paauglių patyčios skaudžiai veikia paauglio asmenybės augimą (pvz., krenta paauglio savivertė) ir socializaciją (pvz., sunkiau užmezgami nauji santykiai). Taip pat gali sutrikti mokinių fiziologija (pvz., organų veikla, nervinė reguliacija), psichologija (pvz., paauglys tampa jautrus, praranda savikontrolę), mąstymas (pvz., paauglys jaučiasi bejėgis) ir elgesys (pvz., pamokų nelankymas, sutrinka paauglio dėmesingumas), todėl svarbu, kad pedagogai pagal situaciją pasirinktų tinkamas patyčių prevencines priemones, kurios neleistų plisti paauglių patyčioms. Šiame straipsnyje nagrinėjami pedagogų vykdomos patyčių prevencinės veiklos aspektai, kurie galėtų padėti mažinti paauglių patyčias bendrojo ugdymo mokyklose. Tyrime dalyvavo 16 pedagogų iš 6 Kauno miesto bendrojo ugdymo mokyklų. Tyrimo metu pastebėta, kad pedagogai greitai reaguoja į patyčių situaciją ir ieško būdų iškilusiai problemai spręsti. Socialiniai darbuotojai ir psichologai dažniausiai organizuoja konsultacijas visiems patyčių dalyviams, o klasės vadovai inicijuoja diskusijas apie esamą situaciją klasės valandėlės metu. Kalbant apie paauglių socialinių įgūdžių stiprinimą pabrėžiama, kad, vykdant prevenciją, paauglys gali išmokti tolerantiškai bendrauti, bendradarbiauti, valdyti emocijas, dalytis savo daiktais, labiau suprasti kitą asmenį.

Esminiai žodžiai: *bendrojo ugdymo mokykla, paaugliai, patyčios, patyčių prevencija.*

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje patyčios yra socialinė visuomenės problema, o šių dienų mokyklose vis dažniau kalbama apie paauglių patyčias ir jų žalą paaugliams. Tarptautinio HBSC (*angl. Health Behavior in School-Aged Children*) tyrimo ataskaitos duomenimis (2014), iš visų 42 tyrime dalyvavusių šalių Lietuvoje patyčias patiria daugiau vaikų, palyginti su kitomis tyrime dalyvavusiomis šalimis. Kaip skelbiama tyrimuose, Lietuvoje apie 33 proc. mokinių patyčias patiria nuolat, net 26 proc. mokinių nurodo, jog patys tyčiojasi iš kitų mokinių (Zaborskis ir Vareikienė, 2008; Zaborskis, 2010; WHO, 2014). Taip pat Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros vykdyto tyrimo metu (2013) buvo atskleista, kad trečdalis mokinių (31,7 proc.) pripažįsta, kad patyčios yra didelė klasės problema. Nors situacija neatrodo blogėjanti, literatūroje ir tyrimų ataskaitose pateikiami duomenys rodo, kad patyčių problema išlieka.

Užsienio mokslinėje literatūroje patyčių reiškinys yra aktyviai analizuojamas jau daugiau kaip dešimt metų, atkreipiant dėmesį į patyčių dažnumą mokyklose (Olweus, 1993; Rigby, 1999; Ortega ir Lera, 2000; Pateraki ir Houdoumadi, 2001; Robichaud, 2007), patyčių atsiradimo priežastis ir šio reiškinio ryšį su depresija bei savižudybėmis (Rantanen, Kaltiala-Heino ir Rimpela, 1999), ieškoma sąsajų tarp patyčių ir įvairių somatinių negalavimų (Rigby, 1999; Robichaud, 2007), pateikiamos išsamios aukų ir jų skriaudėjų charakteristikos (Olweus, 1993). Tačiau užsienio autorių tyrimų (Robichaud, 2007; Good, McIntosh ir Gietz, 2011; Smith ir Low, 2013), kuriuose būtų analizuojama pedagogų vykdoma patyčių prevencinė veikla, orientuota į paauglių socialinių įgūdžių lavinimą ir stiprinimą, pavyksta rasti tikrai nedaug.

Tyrimo problema. Daugelio autorių (Crothers ir Kolbert, 2008; Olweus, Limber, Flerx, Mullin, Riese, Snyder, Thyholdt ir Baraldsnes, 2008; Assimopoulos, Vassilakaki, Yannakopoulou, Papadopoulou, Fissas ir Hatzipemou, 2010; Prakapas ir Liubeckaitė, 2013) teigimu, paauglių patyčios neigiamai veikia paauglio asmenybės augimą (pvz., krenta paauglio savivertė) bei socializaciją (pvz., sunkiau užmezgami nauji santykiai), taip pat dėl nuolatinių patyčių gali sutrikti mokinių fiziologija (pvz., sutrinka organų veikla, nervinė reguliacija), psichologija (pvz., paauglys tampa jautrus, praranda savikontrolę), mąstymas (pvz., paauglys jaučiasi bejėgis) ir elgesys (pvz., pamokų nelankymas, sutrinka paauglio dėmesingumas), todėl, norint išvengti patyčių reiškinio bei jų sukeliamų pasekmių, yra aktualu, kad mokykla vykdytų įvairių formų sistemingą paauglių patyčių prevenciją mokykloje. Taip pat svarbu, kad pedagogai parinktų tinkamas patyčių prevencines priemones, kurios padėtų stabdyti paauglių patyčias, ugdytų socialinius įgūdžius, formuotų tolerantišką ir pozityvų paauglių požiūrį į bendravimą ir neigiamas nuostatas į patyčių problemą.

Tyrimo klausimas:

Kiek reikšmingas paauglių socialinių įgūdžių lavinimas siekiant mažinti patiriamų patyčių problemą mokyklose, orientuojantis į patyčių prevencijos lygmenis?

Tyrimo objektas: paauglių patyčių prevencija.

Tyrimo tikslas – išryškinti pedagogų vykdomą paauglių patyčių prevencinę veiklą, orientuotą į paauglių patyčių prevencijos lygmenis.

Darbe buvo remiamasi **moralės** filosofija. Pagrindinis moralės principas – elgtis su kitu taip, kaip norėtum, kad elgtųsi su tavimi. Anot Kanto, asmens orumą ir jo protą individui yra svarbu gerbti ne tik savyje, bet ir kituose žmonėse (Kanišauskas, 2009).

Tyrimo metodai. *Duomenų rinkimo metodai* – mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, pusiau struktūruotas interviu. *Duomenų analizės metodas* – tematinė analizė, taikant dedukcinę tyrimo strategiją (Satu ir Kyngäs, 2008).

Teorinis pagrindimas

Siekiant sumažinti paauglių patyčių reiškimo dažnumą bendrojo ugdymo mokyklose yra svarbu kalbėti apie patyčių prevencijos aktualumą, taip pat yra labai reikšminga aptarti mokyklos bendruomenės požiūrį į paauglių patyčias – svarbu laikytis bendros nuostatos, jog patyčios yra nepriimtinas ir netoleruotinas elgesys. Teigiama, kad patyčių prevencijos programa gali būti vykdoma 3 lygmenimis: visos mokyklos, klasės bei individualiu (Povilaitis ir Jasiulionė, 2008).

Patyčių prevencija visos mokyklos lygmeniu. Siekiant efektyvios patyčių prevencijos, kuriama saugi socialinė aplinka visoje mokykloje (Braslauskienė ir Jonutyte, 2005). Siekiant mažinti paauglių patyčių mastą mokykloje, rengiama patyčių reiškimo mažinimo strategija, kurioje yra aiškiai aprašomas mokyklos požiūris į patyčias. Visos mokyklos bendruomenės nariai žino, kaip reikia reaguoti ir elgtis įvykus paauglių patyčių atvejui, nes jeigu nėra greito bei tinkamo reagavimo į paauglių patyčias, tuomet gali susidaryti įspūdis, kad toks elgesys mokykloje yra priimtinas (Povilaitis ir Jasiulionė, 2008). Be to, visos mokyklos lygmeniu pedagogai įvertina patyčių problemos mastą, rengia konferencijas paauglių patyčių tematika, padeda sukurti mokyklos elgesio taisykles, taip pat suburia supervizijų grupes ir moko, kaip reikia stebėti mokinių elgesį ir į jį tinkamai reaguoti (Olweus ir kt., 2008).

Patyčių prevencija klasės lygmeniu. Klasės lygmeniu yra nustatomos elgesio taisyklės, kurios yra kuriamos mokinių kartu su pedagogais. Palanku sukurti klasės taisykles, kurios apibrėžtų teigiamą, pageidautiną ir draugišką mokinių elgesį (Povilaitis ir Jasiulionė, 2008; Legkauskas, 2013). Taip pat pedagogai kuria teigiamą klasės atmosferą, tokiu būdu siekiama klasėje išvengti paauglių patyčių problemos. Be to, yra labai svarbu, kad pedagogai kuo išsamiau paauglius supažindintų su skirtingomis kultūromis, religijomis, kad mokiniai suprastų, jog ne visi yra vienodi, tačiau reikia gerbti kiekvieną asmenį (Braslauskienė ir Jonutyte, 2005). Siekiant įgyvendinti paauglių patyčių prevencijos programą reikia klasėje skirti pakankamai laiko, kad mokiniai galėtų diskutuoti apie tarpusavio santykius, o per klasės valandėles pedagogai gali skirti daugiau laiko paauglių

patyčių reiškiniui aptarti. *Verta paminėti, kad* klasės vadovai parengia mokymo planą, kuriame yra pabrėžiamas mokinių bendravimas, taip pat yra vedamos socialinio ugdymo valandėlės, akcentuojant sukurtas mokinių bendravimo taisykles (Olweus ir kt., 2008).

Patyčių prevencija individualiu lygmeniu. Individualiu lygmeniu yra reikalingos individualios specialistų konsultacijos tiek paauglių patyčias patiriančiai aukai, tiek iniciatoriui ir netgi patyčių liudininkams. Aktualu, kad specialistai prisidėtų prie paauglių patyčių prevencinės veiklos, bandydami ugdyti patyčių sukėlėjo vertybes, kad paauglys suprastų savo netinkamo elgesio priežastis, koreguotų tokių elgesį bei suvoktų jo pasekmes ir atsakomybę, o paauglių patyčių aukai specialistai padeda suteikdami įvairių žinių apie pagalbos ieškojimo būdus (Braslauskienė ir Jonutytė, 2005). Be to, teikiant specialistų pagalbą patyčių dalyviams, yra siekiama, kad ir paauglių tėvai būtų informuojami apie įvykusius patyčių atvejus, tokiu būdu yra bendradarbiaujama su tėvais ir suteikiama efektyvi pagalba jų vaikams (Povilaitis ir Jasiulionė, 2008). Teigiama, kad visi mokyklos darbuotojai pastebi paauglių patyčias ir įvairiais būdais siekia mažinti jų reiškimąsi. Taip pat pedagogai aiškina patyčių iniciatoriams, koks elgesys yra nepriimtinas, o siekiant pakeisti jų elgesį yra naudojami įvairūs vaidmenų žaidimai. Teigiama, kad mokyklos bendruomenės visapusiškas įsitraukimas į paauglių patyčių prevencinę veiklą formuoja patyčių sukėlėjų neigiamas nuostatas į patyčias bei teigiamas nuostatas į socialiai priimtina bendravimą, skatina mokinius elgtis pagal visuomenėje nustatytas moralines normas (Olweus ir kt., 2008). 1-oje lentelėje pateikiamos patyčių prevencinės priemonės, kurios yra taikomos kiekvienu lygmeniu.

Teigiama, kad, taikant prevencines priemones, ypač svarbus paauglių socialinių įgūdžių lavinimas, nes tai leidžia išvengti įvairaus nepriimtino, netinkamo ar netoleruojamo paauglių elgesio reiškinių, todėl, siekiant efektyvios paauglių patyčių prevencijos, reikalinga parinkti tinkamas priemones, kurios padėtų mokiniams įgyti žinių apie socialiai priimtina bendravimą, patyčių išvengimą, pagalbos ieškojimą, lavintų mokinių socialinius sugebėjimus, formuotų neigiamas nuostatas į patyčias, ugdytų mokinių toleranciją, atsakomybę už savo elgesį ir netinkamo elgesio pasekmes. Braslauskienės ir Jonutytės (2005) teigimu, paauglių patyčių prevencija bus efektyvi tada, kai pedagogai taikys tokias pedagogines priemones, kaip mokinių teigiamo elgesio skatinimas, saugios aplinkos sukūrimas, individualus bendravimas su mokiniais, mokinių bei jų tėvų švietimas apie socialiai priimtina bendravimą, pagalbos ieškojimą, įvairių veiklų, kurios padėtų ugdyti mokinių socialinius įgūdžius, organizavimas.

Aktualu nustatyti aiškias paauglių patyčių pasekmes ir lavinti paauglių socialinius įgūdžius, kurie yra būtini, siekiant stiprinti jų socialinius ryšius, pagerinti visuomeninį požiūrį. Taip pat turi būti gerinamas paauglių supratimas, kas yra patyčios, aiškinama, kokios yra normos ir vertybės, lavinami įgūdžiai, siekiant padidinti paauglių įsitikinimą, kad jie gali sustabdyti patyčias savo mokykloje. Legkausko (2013) teigimu, norint sukurti draugiškus bei malonius santykius su bendraamžiais, paaugliui yra svarbu gebėti

inicijuoti bendravimą, išklaudyti pašnekovą, mokėti dalytis su kitais savo daiktais, taip pat labai aktualu gebėti suvaldyti savo neigiamas emocijas.

1 lentelė

Patyčių prevencijos lygmenys (parengta autorių)

Patyčių prevencijos lygmenys	Preveninės priemonės
Patyčių prevencija visos mokyklos lygmeniu	Patyčių reiškinių mažinimo strategija; Saugios socialinės aplinkos kūrimas; Visos mokyklos bendruomenės reagavimas į vykstančias patyčias; Organizuojamos konferencijos; Kuriamos mokyklos elgesio taisyklės; Organizuojami prevenciniai renginiai; Mokinių bei jų tėvų švietimas apie socialiai priimtina bendravimą, pagalbos ieškojimą.
Patyčių prevencija klasės lygmeniu	Klasės elgesio taisyklių nustatymas; Kuriamas teigiama klasės atmosfera; Mokiniai supažindinami su skirtingomis kultūromis, religijomis; Klasės valandėlių organizavimas; Vedamos socialinio ugdymo valandėlės; Bendradarbiaujama su mokinių tėvais.
Patyčių prevencija individualiu lygmeniu	Individualios specialistų konsultacijos; Individualūs pokalbiai su patyčių dalyviais; Mokinių tėvų informavimas apie įvykusius patyčių atvejus; Naudojamas vaidmenų žaidimas; Socialinių įgūdžių ugdymas; Mokinių teigiamo elgesio skatinimas.

Reikalinga akcentuoti, kad paauglių socialinių įgūdžių lavinimas svarbus viso mokymo proceso metu, kadangi vaikai savo pirmuosius socialinius įgūdžius įgyja šeimoje, vėliau savo įgūdžius paaugliai lavina mokykloje bei visuomenėje (Karmaza, Grigutyte ir Karmazė, 2007). Svarbu, kad mokyklose būtų kreipiama daugiau dėmesio į socialinių įgūdžių programas, kurios padeda ugdyti paauglių gebėjimą apsaugoti save nemaloniais atvejais (Braslauskienė ir Jonutyte, 2005). Robichaud (2007) teigia, kad pedagogams reikėtų įvertinti visus mokinio socialinius gebėjimus ir nustatyti įgūdžius, kuriuos dar reikia lavinti, tokiu būdu orientuojantis į paauglių patyčių problemos mažinimą. Tam pedagogas gali taikyti stebėjimo metodą, t. y. stebėti, kaip paauglys ištraukia į bendraamžių grupę, atsako į bendraamžio provokaciją, reaguoja į nesėkmę ar sėkmę. Pastebėta, kad paauglys, kuris lavina savo socialinius įgūdžius, gali įgyti daugiau pasitikėjimo savimi, lengviau kontroliuoti savo emocijas bei elgesį, o visa tai padeda atsilaikyti prieš patyčių provokacijas. Be to, pedagogų žodžiai ir bendravimo maniera taip pat turi labai didelę įtaką tam, kaip mokinys sugebės išspręsti sudėtingą situaciją. Galima teigti, kad klasės

vadovas siekia užtikrinti ugdomų mokinių saugumą, jis taip pat orientuotas į tvirtų paauglių dorovinių bei pilietinių nuostatų ugdymą (Karmaza ir kt., 2007).

Apibendrinant autorių nuomones apie paauglių patyčių prevencijos lygmenis bendrojo ugdymo mokykloje, galima teigti, kad paauglių patyčių prevencija yra vykdoma keliais lygmenimis: mokyklos, klasės ir individualiu. Mokyklos saugumas priklauso nuo visos mokyklos bendruomenės, todėl, siekiant sumažinti patyčias mokykloje, prevencinėje veikloje turi būti aktyvūs tiek mokiniai bei jų tėvai, tiek visi mokykloje dirbantys asmenys. Aktualu lavinti paauglių socialinius įgūdžius visais mokyklos lygmenimis, suteikiant mokiniams žinių apie įvairias patyčių pasekmes, taip pat ugdant paauglių saugios elgsenos įgūdžius, savitvardą, toleranciją, stiprinant paauglių pasitikėjimą savimi ir savigarbą, skatinant bendravimą ir bendradarbiavimą.

Tyrimo metodologija ir organizavimas

Siekiant išryškinti patyčių aspektus bei pedagogų prevencinės veiklos patirtį buvo atliktas empirinis tyrimas. Šiam tyrimui įgyvendinti buvo pasirinktas *kokybinio tyrimo tipas*. Kardelio (2016) teigimu, kokybiniu tyrimu surinkti duomenys padeda išsamiau atskleisti pagrindinius tyrinėjamo objekto veiksnius, kadangi kokybinis požiūris yra taikomas, siekiant geriau suprasti subjektyvią asmens patirtį, kaip individai suvokia bei aiškina juos supantį pasaulį ir kokie veiksniai, priežastys gali paskatinti tam tikrą jų elgesį.

Tyrimo procesas. Tyrimas atliktas 2017 metų vasario – kovo mėnesiais. Su kiekvienu pašnekovu individualiai buvo sutartas patogus interviu laikas ir vieta, taip pat pedagogai iš anksto buvo supažindinti su tyrimo tikslu. Kiekvienas individualus interviu truko vidutiniškai apie 30–45 minutes, buvo įrašytas diktofonu į telefoną ir vėliau transkribuotas. Tyrimo dalyvių pasisakymuose išskirti prasminiai vienetai, kurie buvo grupuojami į temas ir potemius.

Tyrimo imtis. Iš viso apklausta aštuoniolika 5–8 klasių pedagogų (6 dalykų mokytojai / klasės vadovai, 6 socialiniai pedagogai, 6 psichologai) iš šešių Kauno bendrojo ugdymo mokyklų.

Tyrimo dalyvių atrankos būdas. Pašnekovai buvo atrinkti taikant *tikslinę atranką*. Minėtas tyrimo dalyvių atrankos būdas remiasi tyrėjo sprendimu, kokie dalyviai bus tiriami (Palinkas, Horwitz, Green, Wisdom, Duan ir Hoagwood, 2015). Žydžiūnaitės (2011) teigimu, tikslinėje atrankoje yra keliamas vienas esminis kriterijus, todėl šiame tyrime dalyvavo tik tie informantai, kurie atitiko esminį atrankos kriterijų, t. y. 5–8 klasių pedagogai, kurie dirba Kauno miesto bendrojo ugdymo mokyklose. Tyrimo dalyvių charakteristika pateikiama 2-oje lentelėje.

2 lentelė

Tyrimo dalyvių charakteristika (sudaryta autorių)

Kodavimas	Pareigos mokykloje	Pedagoginio darbo stažas
P1	Socialinė pedagogė	27 metai
P2	Socialinė pedagogė	36 metai
P3	Lietuvių kalbos mokytoja ir 5 klasės vadovė	15 metų
P4	Rusų kalbos mokytoja ir 6 klasės vadovė	35 metai
P5	Matematikos mokytoja ir 6 klasės vadovė	36 metai
P6	Socialinė pedagogė	39 metai
P7	Psichologė	8 metai
P8	Anglų kalbos mokytoja ir 7 klasės vadovė	23 metai
P9	Socialinė pedagogė	3 metai
P10	Psichologė	13 metų
P11	Psichologė	5 metai
P12	Psichologė	10 metų
P13	Anglų kalbos mokytoja ir 5 klasės vadovė	24 metai
P14	Matematikos mokytoja ir 8 klasės vadovė	5 metai
P15	Socialinė pedagogė	41 metai
P16	Psichologė	9 metai
P17	Psichologė	8 metai
P18	Socialinė pedagogė	18 metų

Duomenų rinkimo metodas. Tyrime buvo taikomas *pusiau struktūruotas interviu metodas*. Kardelio (2016) teigimu, taikant šį metodą galima geriau pažinti tiriamąjį asmenį ir gauti tyrimo uždaviniams reikalingą informaciją. Be to, pusiau struktūruotas interviu yra giluminis ir suteikia galimybę gauti daugiau papildomos informacijos užduodant pokalbio metu iškilusius klausimus ir labiau įsigilinti į nagrinėjamą temą (Jamshed, 2014). Svarbu paminėti, kad tokio tiriamojo interviu būdingas bruožas – visa informacija yra gaunama žodžiu, todėl pašnekovai galėjo laisvai reikšti savo mintis, dalytis turima patirtimi.

Duomenų analizės metodas. Gautiems interviu duomenims apdoroti buvo naudota *tematinė analizė*. Braun ir Clarke (2006) teigimu, minėtas analizės metodas pasižymi duomenų interpretavimo lankstumu ir apima 6 etapus: daugkartinį teksto skaitymą, išskiriant prasmines idėjas; prasminių tekstų ištraukų išskyrimą ir pirminių kodų suteikimą; kodų jungimą į pirmines temas; išskirtų temų ir kodų peržiūrą; temų pavadinimų formulavimą; galutinę atrinktų teksto ištraukų analizę (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Svarbu paminėti, kad buvo taikoma *dedukcinė tyrimo strategija*, kadangi temos bei potemiai buvo jau išžvelgiami, atlikus literatūros analizę, todėl temų pavadinimai buvo sukurti, remiantis teorinėmis tyrimo nuostatomis (Satu ir Kyngäs, 2008; Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Tyrimo instrumentas. Konstruojant pusiau struktūruoto interviu klausimus išryškėjo tokios septynios pagrindinės temos: patyčių samprata; patyčių priežastys; patyčių formos; patyčių dalyviai ir jiems galimos pasekmės; pedagogų vykdomos prevencijos samprata; pedagogų veiklos reikšmė vykdant paauglių patyčių prevenciją; paauglių patyčių prevencijos lygiai. Formuluojuant interviu klausimus iš teorinės dalies temų, buvo remtasi šiais autoriais: Braslauskienė ir Jonutytė, 2005; Černeckienė, 2007; Gilligan, 2007; Jonutytė ir Litvinas, 2007; Karmaza ir kt., 2007; Robichaud, 2007; Targamazdė ir Valeckienė, 2007; Crothers ir Kolbert, 2008; Olweus ir kt., 2008; Povilaitis ir Jasiulionė, 2008; Damijonaitis, 2009; Maliki ir kt., 2009; Assimopoulou ir kt., 2010; Pocevičienė ir Girdvainis, 2010; Rigby ir Smith, 2011; Hanish ir kt., 2012; Pruskus, 2012; Prakapas ir Liubeckaitė, 2013; Legkauskas, 2013; Haltigan ir Vaillancourt, 2014; Rodkin, Espelange ir Hanish, 2015. Interviu sudaro 10 klausimų (žr. 1 pav.): 8 pagrindiniai atviro tipo klausimai, kurie yra susiję su paauglių patyčiomis bei pedagogų vykdoma patyčių prevencija, ir 2 klausimai, kurie yra skirti informacijai apie tyrimo dalyvius.

Pateikite savo įžvalgas apie tai, kaip Jūs suprantate, kas yra paauglių patyčios?

Papasakokite, kokias paauglių patyčių formas dažniausiai pastebite mokykloje?

Kokios, Jūsų nuomone, paauglių patyčių reiškinio priežastys?

Kaip Jūs manote, kas yra patyčių dalyviai ir kokias matote jiems galimas patyčių pasekmes?

Remiantis Jūsų nuomone, kaip reikėtų reaguoti į patyčias ir kokių būdu suvaldyti situacijas?

Kaip Jūs manote, kokių lygmeniu dažniausiai yra sprendžiamos patyčių problemos?

Pasidalykite savo pamąstymais apie tai, kokios prevencinės priemonės galėtų efektyviai mažinti paauglių patyčias mokykloje?

Kaip Jūs sprendžiate paauglių patyčių problemas mokykloje? Pasidalykite savo patirtimi.

Pav. Tyrimo interviu klausimai (sudaryta autorių)

Tyrimo etika. Atliekant empirinį tyrimą buvo laikomasi pagarbos asmens orumui, teisingumo ir teisės gauti tikslią informaciją principų. Laikantis *pagarbos asmens orumui principo* pašnekovams buvo paaiškintas tyrimo tikslas, nebuvo daroma įtaka, informacija buvo pateikiama neutrali, orientuota tik į tyrimo specifiką. Realizuojant *teisingumo principą* tyrimo dalyviams buvo paaiškinta, pagal kokius kriterijus jie buvo parinkti ir pakviesti

dalyvauti tyrime. Kiekvieno tyrimo dalyvio pateiktai informacijai buvo suteikti kodai, pagal kuriuos kiti asmenys jų negalės atpažinti. Siekiant įgyvendinti *teisės gauti tikslią informaciją principą* tyrimo dalyviams, prieš atliekant interviu, buvo atsakoma į visus juos dominančius klausimus. Pašnekovai buvo informuoti, kad tyrime dalyvauja savo noru, jiems nebuvo daroma jokia įtaka, nebuvo klausama individuali informacija (Žydžiūnaitė, 2011).

Tyrimo duomenų analizė

Atlikus empirinio tyrimo duomenų analizę išryškėjo aštuonios pagrindinės temos:

- patyčių reiškinį išplečiantys ypatumai;
- aplinkos daroma įtaka patyčių reiškiniui;
- mokykloje pasitaikančios netiesioginių ir tiesioginių patyčių formos;
- patyčių dalyvių įvairialypis vaidmuo patyčiose;
- patyčių pasekmės, darančios įtaką paauglio asmenybės augimui;
- paauglių patyčių prevencijos ypatumai skirtingais lygmenimis;
- pedagogų atsakomybės prisiėmimas, stabdant paauglių patyčias;
- priemonės, padėsiančios mažinti paauglių patyčių problemą.

Šiame straipsnyje orientuojamasi į temas, kurios atskleidžia paauglių patyčių prevencinę veiklą skirtingais lygmenimis.

Analizuojant temą „Paauglių patyčių prevencijos ypatumai skirtingais lygmenimis“, išryškėjo tokie trys potemiai: individualus darbas su patyčių dalyviais; įvykusių patyčių situacijų analizė klasės lygmeniu; Olweus prevencinės programos įgyvendinimas mokyklos lygmeniu (žr. 3 lentelę).

Analizuojant temą „Paauglių patyčių prevencijos ypatumai skirtingais lygmenimis“ pastebėta, kad interviu dalyviai išskyrė tris patyčių prevencijos lygmenis – individualus lygmuo, klasės lygmuo, visos mokyklos lygmuo – ir teigia, kad visais lygmenimis turi būti vykdoma paauglių patyčių prevencija: „Aš manau, kad prevencija turi būti visur: tiek individualiame lygmenyje, tiek klasių, tiek mokyklos lygmenyje“ (P17).

Nurodoma, kad labai svarbus yra individualus darbas su patyčių dalyviais: „Aš pirmiausiai dirbu individualiai, pirmiausiai pakalbu su tais, kuriems nutiko tokia situacija“ (P8); „Ir iš tikrųjų tuo metu pokalbis tiek ir su nuskriaustuoju, ir tiek su skriaudėju, tiek ir su tais, kurie buvo stebėtojai“ (P12). Teigiama, kad dažnai individualus pokalbis būna veiksmingas: „Kviečiuosi asmeniškai tą vaiką, kalbu su tuo vaiku, aišku, visada informuoju tėvus, kad jų vaikas taip elgėsi, nu, ir žinokit, padeda, nes vis dėlto individualus darbas daug ką reiškia, netgi daugiau negu grupinis, nes grupės metu vaikai ne visada atsiskleidžia“ (P2). Tačiau pastebimas individualių pokalbių su patyčių auka ir iniciatoriumi skirtingumas: „Kai išaiškėja faktas kažkoks – individualus pokalbis su skriaudėju ir individualus pokalbis su auka. Skirtingi tie pokalbiai... Skirtingi, kad vienas

skriaudžia, priežastys, dėl ko tu skriaudi, su auka, kas čia tokio atsitiko, kad tu atsidūrei tokioje situacijoje, tų gilesnių priežasčių ieškojimas“ (P3).

3 lentelė

Paauglių patyčių prevencijos ypatumai skirtingais lygmenimis (sudaryta autorių)

Tema	Potemiai	Interviu ištrauka
Paauglių patyčių prevencijos ypatumai skirtingais lygmenimis	Individualus darbas su patyčių dalyviais	„Pirmiausia, tai individualiam lygmenyje, nu, sakym, kad kažkoks įvykis, tai individualaus pokalbio – kartais to ir pakanka, bet jeigu jau toliau tęsiasi, tai, be abejo, ir mokyklos, ir klasės lygmeniu kalbame“ (P13).
	Įvykusių patyčių situacijų analizė klasės lygmeniu	„Mes per klasės valandėles visą laiką nagrinėjame, žiūrim filmukus, ir tai leidžia pajauti, ką tai reiškia, kai iš tavęs šaiposi ir visa klasė tave ignoruoja, tai tie visi žaidimai, manyčiau, tai bent jau vaikam labai efektyvu“ (P8).
	Olweus prevencinės programos įgyvendinimas mokyklos lygmeniu	„Kadangi pas mus yra vykdoma Olweus patyčių prevencinė programa, tai nuo pirmos iki aštuntos klasės yra tiek klasių valandėlės, tiek bendri renginiai – ir draugiškumo, ir savaitės be patyčių, ir visokių draugystės apyrankių pynimas, ir palinkėjimų sakymas“ (P18).

Tyrimo dalyviai teigia, kad klasės lygmeniu vyksta patyčių situacijų analizė: „Mes per klasės valandėles visą laiką nagrinėjame, žiūrim filmukus, ir tai leidžia pajauti, ką tai reiškia, kai iš tavęs šaiposi, ir visa klasė tave ignoruoja, tai tie visi žaidimai, manyčiau, tai bent jau vaikam labai efektyvu“ (P8). Be to, klasės lygmeniu modeliuojant įvairias situacijas, paaugliai mokosi, kaip elgtis patyčių atveju: „Pravedu klasės valandėles su visom klasėm, aptariam temas, patyčių aspektus, pravedu praktinius užsiėmimus su vaikais, kur modeliuojam situacijas tinkamo elgesio, kaip išeiti iš tos netinkamos situacijos, net vaikai treniruojasi, koku balsu kalbėti, kad „tu liaukis, nustok“, tą drąsą savo treniruoja, kaip pasakyti, kaip stabdyti patyčias“ (P15).

Pedagogai pabrėžia Olweus prevencinės programos efektyvumą mokyklos lygmeniu: „Kadangi pas mus yra vykdoma Olweus patyčių prevencinė programa, tai nuo pirmos iki aštuntos klasės yra tiek klasių valandėlės, tiek bendri renginiai – ir draugiškumo, ir savaitės be patyčių, ir visokių draugystės apyrankių pynimas, ir palinkėjimų sakymas“ (P18). Pašnekovas P17 išvelgia, kad patyčių prevencija mokyklos lygmeniu yra ne tokia veiksminga, palyginti su klasės bei individualiu lygmeniu: „Gal mokyklos lygmenyje nėra toks paveiklus, kiek artimesnis klasėje arba individualiai, bet bendra politika, kad ir suaugę, ir vaikai, plius tėvai tai žinotų, – yra būtina“ (P17). Pašnekovas (P15) teigia, kad vis dar yra sudėtinga įtraukti paauglių tėvus į mokyklos organizuojamus renginius: „Sunkiau sekasi įtraukti tėvus į tuos renginius, nes kažkaip tėvai dar mano, kad jeigu

čia mokykla, tai mokykla ir turi viską sužiūrėti ir užtikrinti vaikų saugumą, bet ir tėvai dabar dalyvauja, yra tos paskaitos tėvams, ir per tėvų susirinkimus auklėtojos pasikviečia specialistus pasišnekėti ta tema, įtraukiam po truputi ir tėvus“ (P15).

Tyrimo metu išryškėjo, kad paauglių patyčių prevencija yra integruojama visais lygmenimis – individualiu, klasės bei mokyklos lygmeniu. Siekiant įgyvendinti patyčių prevenciją, yra taikomas individualus darbas, įvykusių situacijų analizė, o visos mokyklos lygmeniu plačiai integruojama Olweus patyčių prevencinė programa. Pabrėžiama, kad, norint pasiekti geriausių prevencijos rezultatų, labai svarbu, kad patyčių prevencija būtų vykdoma visais minėtais lygmenimis.

Analizuojant temą „Pedagogų atsakomybės prisiėmimas, stabdant paauglių patyčias“, išryškėjo tokie trys potemiai: pedagogų reagavimas pastebėjus patyčias; socialinių pedagogų ir psichologų konsultacijų organizavimas; klasės vadovų inicijuojamos diskusijos klasės valandėlių metu (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Pedagogų atsakomybės prisiėmimas, stabdant paauglių patyčias (sudaryta autorių)

Tema	Potemiai	Interviu ištrauka
Pedagogų atsakomybės prisiėmimas, stabdant paauglių patyčias	Pedagogų reagavimas pastebėjus patyčias	„Labai svarbi yra suaugusiojo reakcija, mąstymas ir problemų sprendimo būdai“ (P6).
	Socialinių pedagogų ir psichologų konsultacijų organizavimas	„Konsultacijos tiek su nuskriaustuoju, tiek su agresoriumi, tas, kuris tiesiog vykdo tas patyčias, nes, kaip ir sakiau, labai dažnai ir vienai, ir kitai pusei reikalinga pagalba, na, ir, laiku ją suteikę, mes užauginame pakankamai geras asmenybes“ (P12).
	Klasės vadovų inicijuojamos diskusijos klasės valandėlių metu	„Minčių lietus, į tą atvirą diskusiją įtraukiam, ir tikrai vaikai labai ištraukia ir daug išlenda klasės visokių gyvenimo peripetijų, ir po to labai efektyvu būna“ (P7).

Analizuojant temą „Pedagogų atsakomybės prisiėmimas, stabdant paauglių patyčias“ tyrimo dalyviai nurodė, jog visi mokyklos pedagogai yra atsakingi už paauglių patyčių prevenciją: „Visas pedagoginis personalas yra atsakingas, tas, kuris mato, pirmiausia“ (P17); „Kas pamato, tas ir turi reaguoti; todėl, nes čia visada bendruomenė turi dalyvauti“ (P15). Akcentuojama, kad labai svarbus yra greitas pedagogų reagavimas pastebėjus patyčias: „Labai svarbi yra suaugusio reakcija, mąstymas ir problemų sprendimo būdai“ (P6); „Svarbus reagavimas, jokių būdu nepalikti vaiko nuošalyje, jeigu matai, kad jam nuolat kažkas nutinka, būtent su tuo pačiu vaiku matai, kad įvyksta incidentai kažkokie arba vaikas yra atstumiamas ir su juo niekas nebendrauja“ (P1).

Teigiama, kad socialiniai pedagogai bei psichologai organizuoja konsultacijas patyčių dalyviams: „Su auka ilgos konsultacijos, nes tai pereina ir prie šeimos, nes aukos ateina iš

sudėtingų situacijų, ir su aukomis kartu mokinamės, aiškinamės, gilinamės, ką galime padaryti, ką jis pats gali padaryti, kad sustabdytų patyčias iš jo paties, ką jo elgesyje reikia keisti, daryti, kad, ta prasme, jam pačiam išmokti atsikirsti“ (P17); „Konsultacijos tiek su nuskriaustuoju, tiek su agresoriumi, tas, kuris tiesiog vykdo tas patyčias, nes, kaip ir sakiau, labai dažnai ir vienai, ir kitai pusei reikalinga pagalba, na, ir, laiku ją suteikę, mes užauginame pakankamai geras asmenybes“ (P12).

Pedagogai, turintys ilgametę darbo patirtį su paaugliais, nurodė, kad labai aktualios mokykloje inicijuojamos diskusijos klasės valandėlių metu: „Kiekvieną savaitę klasės valandėlių metu kalbame apie patyčias, aišku, neakivaizdžiai, mes sugalvojame klasės valandėlę, pvz.: „Būk jautrus“, „Suprask kitą“, „Bendrauk tolerantiškai“, ta tematika, kad vaikas jaustų, kad tai vis tiek yra kalbama, taip pat pokalbiai, filmukų rodymas“ (P2). Akcentuojamas diskusijų veiksmingumas: „Minčių lietus, į tą atvirą diskusiją įtraukiam, ir tikrai vaikai labai įsitraukia, ir daug išlenda klasės visokių gyvenimo peripetijų, ir po to labai efektyvu būna“ (P7). Pabrėžiama, kad paauglių socializacija yra labai svarbi ir priklauso nuo klasės vadovų: „Kur aš vedu, tai kad vaikai ne suole sėdėtų, mes sėdam ratu, mes pasidarom tokią aplinką ir tie vaikai būna kitokie, jie kitaip kalba, jie mato tą akių kontaką, jie gali išsakyti ir išgirsti, tai va čia ta socializacija yra labai svarbu ir priklauso nuo klasės vadovo, kaip jisai ją pateiks, tai yra labai svarbu“ (P16).

Tyrimo metu tapo aišku, kad už saugią mokyklos aplinką be patyčių turėtų būti atsakinga visa mokyklos bendruomenė. Pastebima, kad aktyviausiai atsakomybę už paauglių patyčių prevenciją prisiima pedagogai, klasių vadovai, socialiniai pedagogai bei psichologai, tačiau mokyklos vadovas, administracijos darbuotojai, paauglių tėvai taip pat prisideda prie patyčių prevencijos. Nurodoma, kad labai svarbus yra greitas pedagogų reagavimas į patyčių situaciją, taip pat efektyvios socialinių pedagogų bei psichologų organizuojamos konsultacijos visiems patyčių dalyviams ir ne mažiau svarbios klasės vadovų inicijuojamos diskusijos klasės valandėlės metu.

Analizuojant temą „Priemonės, padėsiančios mažinti paauglių patyčių problemą“, išryškėjo tokie keturi potemiai: didesnė rodomų laidų per televiziją kontrolė; paauglių socialinių įgūdžių formavimas; paauglių tėvų įtraukimas į patyčių problemos sprendimą; suaugusiųjų teigiamo pavyzdžio rodymas paaugliams (žr. 5 lentelę).

Analizuojant temą „Priemonės, padėsiančios mažinti paauglių patyčių problemą“ tyrimo dalyviai išskyrė būtiną priemonę, kuri padėtų mažinti paauglių patyčių problemą – tai didesnė rodomų laidų per televiziją kontrolė: „Valstybės mastu turėtų būti labai atidžiai peržiūrėta būtent televizijų veikla, transliacija, koku laiku yra transliuojami filmai, kai vaikai mato labai daug smurto“ (P12); „Pradėkime nuo televizijos, nuo interneto ir iš tikrųjų taip, kol ten bus aukščiausiam lygyje patyčios, ir vedėjai kai ten tyčiojasi iš dalyvių, taigi jie žiūri tas visas pramogines laidas ir jie mato, kaip reaguoja – jeigu leidžia sau komisijos nariai tyčiotis, ir tai toleruojama“ (P4).

5 lentelė

Priemonės, padėsiančios mažinti paauglių patyčių problemą (sudaryta autorių)

Tema	Potemiai	Interviu ištrauka
Priemonės, padėsiančios mažinti paauglių patyčių problemą	Didesnė per televiziją rodomų laidų kontrolė	„Valstybės mastu turėtų būti labai atidžiai peržiūrėta būtent televizijų veikla, transliacija, koku laiku yra transliuojami filmai, kai vaikai mato labai daug smurto. Jeigu mes paaiskintume kad ir dienos vienos programą, pasižiūrėsime, kiek yra įvairiausių laidų, netgi publicistinės laidos yra orientuotos į negatyvą“ (P12).
	Paauglių socialinių įgūdžių formavimas	„Svarbu mokyti vaikus spręsti problemas kitaip, konfliktus spręsti kitaip, kad nepereitų į patyčias, mokyti vaikus bendrauti, bendradarbiauti tinkamomis formomis“ (P6).
	Paauglių tėvų įtraukimas į patyčių problemos sprendimą	„Individualus pokalbis tiek su vaikais, tiek su tėvais, nes su vaiku jeigu kalbėsi vienu ir nekalbėsi su tėvais, tėvai nežinos, tai irgi nebus jokio rezultato“ (P2).
	Suaugusiųjų teigiamo pavyzdžio rodymas paaugliams	„Tai pirmiausia, be abejo, bendravimo būdas – mūsų visų pavyzdys. Mes, suaugusieji, turime kontroliuoti save ir galvoti, kaip mes atrodome prieš vaikus, kaip mes tarpusavyje sprendžiame konfliktus, kaip mes tarpusavyje bendraujame“ (P18).

Interviu dalyviai pabrėžia paauglių socialinių įgūdžių formavimo svarbą: „Svarbu mokyti vaikus spręsti problemas kitaip, konfliktus spręsti kitaip, kad nepereitų į patyčias, mokyti vaikus bendrauti, bendradarbiauti tinkamomis formomis“ (P6); „Socialiniai įgūdžiai yra labai svarbu, jeigu mokinys išmoksta tinkamai bendrauti, surasti bendrą ryšį su draugais ir prašytis pagalbos, ir mokėti pasakyti savo žodį, savo nuomonę, tai, žinoma, tai labai padeda jam išvengti ir patyčių“ (P1). Pašnekovai P16 ir P17 nurodo, kad norint formuoti paauglių socialinius įgūdžius – tai turi būti nuoseklus ir ilgalaikis procesas: „Socialinius įgūdžius dažniausiai lavina klasės vadovas klasės valandėlės metu, jeigu jisai tikrai nuoširdžiai kiekvieną savaitę, kiekvieną dieną per savo klasės valandėlę kalba, aptaria, apskritai apie viską, tada klasėje iš karto matai klasės draugiškumą, ir toje klasėje nebus patyčių“ (P16); „Tai galėtų padėti, jeigu tai būtų nuoseklu, tikslinga ir ilgalaikiška. Jeigu tai yra vienkartinis arba vieną – du kartus užsiėmimas, tikrai tai nepakeis nieko“ (P17). Taip pat svarbu organizuoti užsiėmimus, kurie padėtų paaugliams išmokti kontroliuoti savo emocijas: „Kiekviena veikla, kuri moko vaikus bendrauti, kuri moko būti konfliktinėse situacijose, suvaldyti savo emocijas, nes labai dažnai pyktis, tokios emocijos, jos įvardijamos kaip blogos, kaip neigiamos emocijos, bet iš tikrųjų mokymas žmogui tą priimti, tas neigiamas emocijas, ir jas pakankamai sėkmingai galima jas suvaldyti, nes kiekviena emocija, kuri yra mums duota, ji yra reikalinga, tik mokėjimas su jomis tvarkytis“ (P12).

Akcentuojama, kad paauglių socialiniai įgūdžiai lavinami per pamokas, kuriamos klasės taisyklės: „Pamokų metu, juk tai ir yra vienas iš pamokų uždavinių, yra socialinių įgūdžių ugdymas, vis tiek tai yra bendravimas pamokoje, tai kalbėjimasis, susišnekėjimas“ (P1); „Mano pamokose socialiniai įgūdžiai tai tikrai ugdomi. Va, net taisyklės kabo: tvarkingai ateiti, tvarkinga apranga, įrankiai visi pasidėti, kurių tik reikia“ (P5). Teigiama, kad socialinių įgūdžių ugdymas integruotas į mokyklos lygmenį bei klasės lygmenį „Valandėlių metu, aš manau, įvairių renginių metu, vakaronių metu jie tikrai yra mokykloje ugdomi“ (P1); „Aš manau, tai ugdoma bet kurioje veikloje: tiek pamokų metu, tiek užklausinėje veikloje, tiek renginiuose ir visoje mokykloje“ (P6). Tyrimo dalyviai pabrėžia grupinių užsiėmimų veiksmingumą, siekiant lavinti paauglių socialinius įgūdžius: „Socialiniai įgūdžiai ir yra bendrauti, bendradarbiauti, grupinis darbas, ir jie turi taip, kad ir silpniausias prisidėtų, jie turi išklausti iki galo, ne taip, kad aš tikrai vienas žinau, bet visi. Aš kai vertinu grupinį darbą, tai vertinu už kiekvieno įdėtą indėlį, tai jie ne taip, kad aš lyderis, aš viską padarysiu, o jūs ten tik sėdėkit, tai vat socialinis įgūdis – bendradarbiaujant pasiekti gerą rezultatą, sakau: *To gyvenime reikės visada*“ (P4).

Tyrimo dalyviai nurodo, kad labai svarbu visuomet informuoti paauglių tėvus apie įvykusius patyčių atvejus ir tėvus įtraukti į patyčių problemos sprendimą: „Būtinai turim informuoti abi puses ir abiejų pusių tėvus, ir jeigu reikia, tai ir jie dalyvauja pokalbiuose, o jeigu ne, tai mes išsiaiškinam su vaikais, bet tėvai bet koku atveju yra informuojami, kad įvyko patyčių atvejis“ (P1). Be to, akcentuojami tėvų tinkamai parinkti paauglių auklėjimo metodai: „Pradedant tėvais, tai čia yra labai svarbu, nes, kaip ir minėjau, kiekvienas vaikas ateina iš savo šeimos, su savo auklėjimo modeliu, ir jeigu tėvai nuo pat mažų dienų kalba apie tą kitokį vaiką, kitokį priėmimą“ (P16); „Pirmiausia, tai aš manau, kad tėvų įgūdžių lavinimas“ (P12).

Išskiriama dar viena priemonė, kuri padėtų mažinti paauglių patyčių problemą – suaugusiųjų teigiamo pavyzdžio rodymas paaugliams: „Tai, pirmiausia, be abejo, bendravimo būdas – mūsų visų pavyzdys. Mes, suaugusieji, turime kontroliuoti save ir galvoti, kaip mes atrodome prieš vaikus, kaip mes tarpusavyje sprendžiame konfliktus, kaip mes tarpusavyje bendraujame“ (P18). Svarbu parodyti paaugliams, kad galima konfliktą išspręsti taikiai: „Jeigu suaugęs ir susipykęs su vaiku ar su mokinio tėvais, jeigu jisai taikiai ir bendraudamas gražiai spręš konfliktą, vaikams tai bus pavyzdys“ (P18); „Tiesiog suaugusių įsikišimas yra būtinas ir, be abejo, ne moralizavimas, o išlikimas šitoje būsenoje: suaugęs turi išlikti labai ramūs, parodyti, kad visa tai galima išspręsti labai ramiai – pokalbiu, o ne agresyviais veiksmais“ (P12).

Tyrimo metu buvo išskirtos tokios priemonės, kurios padėtų mažinti paauglių patyčių problemą – didesnė animacinių filmų, rodomų per televiziją, laidų kontrolė, paauglių tėvų įtraukimas į patyčių problemos sprendimą ir suaugusiųjų teigiamo pavyzdžio rodymas paaugliams. Ypač pabrėžiamas paauglių socialinių įgūdžių formavimo būtinumas, kadangi tai padėtų paaugliams išmokti dalytis su kitais, tolerantiškai bendrauti ir kurti draugiškus santykius, bendradarbiauti ugdymo proceso metu, valdyti savo emocijas,

labiau suprasti kitą asmenį, ir tuomet neliktų vietos neigiamam, agresyviai paauglių elgesiui. Paauglių socialiniai įgūdžiai lavinami pamokų, klasės valandėlių metu bei per grupinius užsiėmimus.

Diskusija

Analizuojant literatūrą buvo rasta nemažai mokslinių tyrimų (Peteraki ir Houdoumadi, 2001; Robichaud, 2007; Jonynienė ir kt., 2011; Pruskus, 2012) apie bendrus patyčių aspektus: patyčių priežastis, pasekmes, ryšį su tabako ir alkoholio vartojimu, tačiau pastebėta, kad yra mažai nagrinėta tema apie pedagogų vykdomą patyčių prevencinę veiklą, kuri turėtų būti orientuota į paauglių socialinių įgūdžių lavinimą. Atlikto empirinio tyrimo rezultatų analizė leidžia teigti, kad yra labiau orientuojamasi į problemos sprendimą jau įvykus patyčioms, o mažesnis dėmesys yra skiriamas patyčių ankstyvajai prevencijai. Nors žiniasklaidoje daug kalbama apie paauglių patyčių problemą, o bendrojo lavinimo mokyklose yra vykdoma Olweus prevencinė programa, tačiau galima teigti, kad didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas paauglių socialiniams įgūdžiams lavinti, nes šie įgūdžiai padeda kurti efektyvius santykius bei prisitaikyti prie aplinkos, elgtis pagal priimtinas elgesio normas ir išvengti neadekvataus elgesio. Svarbu, kad visa mokyklos bendruomenė bendradarbiautų ir kartu organizuotų prevencines veiklas, klasės valandėles, grupinius užsiėmimus bei renginius, orientuotus į paauglių socialinių įgūdžių lavinimą, ir parinktų tinkamas prevencines priemones, kurios ugdytų paauglių socialinius ir saugios elgsenos įgūdžius, suteiktų mokiniams žinių apie įvairias patyčių pasekmes, stiprintų paauglių pasitikėjimą savimi ir savigarbą, ugdytų jų toleranciją, savitvardą, skatintų bendravimą ir bendradarbiavimą. Taip pat pastebėta, kad yra labai aktualu į paauglių patyčių prevenciją įtraukti paauglių tėvus, organizuoti jiems pozityvios tėvystės mokymus, kad tėvai gautas žinias galėtų praktiškai panaudoti šeimoje.

Išvados

Paauglių patyčių prevencija yra integruojama į visus mokyklų, kuriose buvo atliktas tyrimas, lygmenis – individualų, klasės bei mokyklos lygmenį. Galima teigti, kad efektyvi paauglių patyčių prevencija yra vykdoma ne vienu lygmeniu, bet keliais. Teigiama, kad siekiant įgyvendinti patyčių prevenciją yra taikomas individualus darbas, vykdoma įvykusių situacijų analizė klasės lygmeniu, o visos mokyklos lygmeniu plačiai integruojama Olweus patyčių prevencinė programa. Norint pasiekti geriausių prevencijos rezultatų, labai svarbu, kad patyčių prevencija būtų vykdoma visais minėtais lygmenimis.

Patikslinant paauglių patyčių prevencijos lygmenis, pabrėžiama, kad vykdam patyčių prevenciją visais lygmenimis ypač svarbus paauglių socialinių įgūdžių lavinimas,

nes gebėjimas bendrauti, bendradarbiauti, konstruktyviai spręsti problemas, ieškoti pagalbos būdų ir valdyti savo emocijas padeda paaugliams išvengti patyčių. Tyrime dalyvavę informantai teigia, kad paauglių socialinių įgūdžių lavinimas, integruotas į visus mokomuosius dalykus, grupinius užsiėmimus, užklasinę veiklą bei įvairius mokyklos renginius, yra ypač aktualus. Tačiau taip pat aktualu, kad pedagogai supažindintų mokinius su įvairiomis patyčių pasekmėmis, ugdytų saugios elgsenos įgūdžius, stiprintų paauglių pasitikėjimą savimi ir savigarbą, skatintų jų bendravimą ir bendradarbiavimą. Tai padėtų paaugliams išmokti tinkamai ir tolerantiškai bendrauti su kitais asmenimis, valdyti savo emocijas, ir tuomet neliktų vietos neigiamam, agresyviai paauglių elgesiui.

Literatūra

- Assimopoulou, H., Vassilakaki, E., Yannakopoulou, D., Papadopoulou, K., Fissas, C. ir Hatzipemou, T. (2010). *Patyčių prevencija klasėje. Vadovas mokytojams*. Vilnius: Margi raštai.
- Braslauskienė, R. ir Jonutytė, I. (2005). *Vaikų argesyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Crothers, L. M. ir Kolbert, J. B. (2008). Tackling a Problematic Behavior Management Issue: Teachers' Intervention in Childhood Bullying Problems. *Intervention in School and Clinic*, 43(3), 132–139.
- Černeckienė, J. (2007). *Socialinė pedagogika*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos centro leidykla.
- Damijonaitis, M. (2009). Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai. *Švietimo problemos analizė*, 11(39), 1–8. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/sv_prob11_Patycios_mokykloje.pdf
- Gilligan, J. (2007). *Smurtas: apmąstymai apie nacionalinę epidemiją*. Vilnius: Vaga.
- Good, C., McIntosh, K. ir Gietz, C. (2011). Integrating Bullying Prevention Into Schoolwide Positive Behavior Support. *Teaching Exceptional Children*, 44(1), 48–56.
- Haltigan, J. D. ir Vaillancourt, T. (2014). Joint trajectories of bullying and peer victimization across elementary and middle school and associations with symptoms of psychopathology. *Developmental Psychology*, 50(11), 2426–2436.
- Hanish, L. D., Sallquist, J., DiDonato, M., Fabes, R. A. ir Martin, C. L. (2012). Aggression by whom-aggression toward whom: Behavioral predictors of same and other-gender aggression in early childhood. *Developmental Psychology*, 48(5), 1450–1462.
- Jamshed, S. (2014). Qualitative research method-interviewing and observation. *Journal of basic and clinical pharmacy*, 5(4), 87–88.
- Jonynienė, Ž., Bartkutė, A. ir Butvilas, T. (2011). Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos. *Socialinis darbas*, 10(2), 217–228. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Jonutytė, I. ir Litvinas, Š. (2007). Paauglių socialinės-educacinės problemos ir jų prevencijos galimybės šiuolaikinėje visuomenėje. *Tiltai*, 41(4), 119–130.

- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P. ir Rimpela, A. (2000). Bullying at school an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661–674. Prieiga per internetą: http://extension.fullerton.edu/professionaldevelopment/assets/pdf/bullying/what_can_be_done_school_bullying.pdf
- Kanišauskas, S. (2009). *Moralės filosofijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Karmaza, E., Grigutyte, N. ir Karmazė, E. G. (2007). *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
- Legkauskas, V. (2013). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Vilnius: Vaga.
- Maliki, A. E., Asagwara, C. G. ir Ibu, J. E. (2009). Bullying problems among children. *Journal of Human Ecology*, 25(3), 209–213.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford and Cambridge: Blackwell Publisher.
- Olweus, D. (2008). *Patyčios mokykloje: faktai ir intervencija. Modernūs požiūriai į patyčias ir smurto prevencija mokyklose*. Vilnius: Multiplex.
- Olweus, D., Limber, S. P., Flerx, V. C., Mullin, N., Riese, J., Snyder, M., Thyholdt, R. ir Baraldsnes, A. (2008). *Olweus patyčių prevencijos programos. Vadovas mokyklos darbuotojams*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
- Olweus, D., Limber, S. P., Flerx, V. C., Mullin, N., Riese, J., Snyder, M., Thyholdt, R. ir Baraldsnes, A. (2008). *Olweus patyčių prevencijos programos. Gyvendinimo mokykloje vadovas*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
- Ortega, R. ir Lera, J. (2000). The Seville Anti-Bullying in School Project. *Aggressive behavior*, 26, 113–123. Prieiga per internetą: http://www.readcube.com/articles/10.1002%2F%28SICI%291098-2337%282000%2926%3A1%3C113%3A%3AAID-AB9%3E3.0.CO%3B2-E?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com&purchase_site_license=LICENSE_DENIED_NO_CUSTOMER
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N. ir Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42(5), 533–544. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4012002/>
- Pateraki, L. ir Houndoumadi, A. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21, 167–175. Prieiga per internetą: http://www.teiath.gr/userfiles/lamveny/documents/biografika/arthra_asimopoulos/clinical_prevention_program.pdf
- Pocevičienė, R. ir Girdvainis, G. (2010). Vaikų patyčių prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje sistemos bruožų analizė: priemonės ir dalyviai (Šiaulių atvejis). *Mokytojų ugdymas*, 14(1), 156–180. Prieiga per internetą: https://issuu.com/mokytojuugdymas/docs/mu14_8/9

- Povilaitis, R. ir Jasiulionė, J. S. (2008). *Mokykla gali įveikti patyčias. Rekomendacijos mokytojams*. Vilnius: Sapnų sala.
- Prakapas, R. ir Liubeckaitė, J. (2013). Patyčių prevencijos išgrynintoje gimnazijoje bruožai. *Socialinis darbas*, 12(1), 109–120. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/0aa/008_prakapas_liubeckaite.pdf
- Pruskus, V. (2012). *Smurto fenomenas mokykloje: komunikacija, sklaida, prevencija*. Vilnius: Technika.
- Rigby, K. (1999). Peer victimization at school and the health of secondary school students. *British Journal of Educational Psychology*, 22(2), 28–34. Prieiga per internetą: https://www.adolescenthealth.org/SAHM_Main/media/Advocacy/Positions/Jan-05-Bullying_and_Peer_Victimization.pdf
- Rigby, K. ir Smith, P. (2011). Is school bullying really on the rise? *Social Psychology Of Education*, 14(4), 441–455.
- Robichaud, M. G. R. (2007). *Vaikas kenčia pažemintus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.
- Rodkin, P. C., Espelage, D. L. ir Hanish, L. D. (2015). A relational framework for understanding bullying: Developmental antecedents and outcomes. *American Psychologist*, 70(4), 311–321.
- Satu, E. ir Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115.
- Smith, B. H. ir Low, S. (2013). The Role of Social-Emotional Learning In Bullying Prevention Efforts. *Theory Into Practice*, 52, 280–287.
- Targamadžė, V. ir Valeckienė, D. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 19, 159–171. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Zaborskis, A. (2010). *Patyčios Lietuvos mokyklose tarptautinio HBSC tyrimo duomenimis: pokyčiai 1994–2010 ir tarptautinis palyginimas*. Vilnius: Sveikatos mokslo universitetas. Prieiga per internetą: <http://old.vaikulinija.lt/files/a.zaborskis.pdf>
- Zaborskis, A. ir Vareikienė, L. (2008). Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvensena. *Medicina*, 44(3), 232–239. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Zaborskis, A. ir Vareikienė, L. (2015). Patyčių paplitimo Lietuvos mokyklose pokyčiai 1994–2014 metais. *Visuomenės sveikata*, 2(69), 40–47. Vilnius: Visuomenės sveikatos institutas.
- Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga*. Klaipėda: Klaipėdos kolegija.
- Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: VAGA.
- World Health Organization. (2010). *Social determinants of Health and well-being among young people*. International report from the 2009/2010 survey. HBSC. Denmark: WHO Regional Office for Europe. Prieiga per internetą: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf
- World Health Organization. (2014). *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being*. International report from the 2013/2014 survey. HBSC. Denmark: WHO Regional Office for Europe. Prieiga per internetą: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Growing-up-unequal-gender-and-socioeconomic-differences-in-young-peoples-health-and-well-being.pdf

Prevention of Bullying among Young Adolescents (11–15 years of age) at General Education School

Ilona Tandzegolskienė¹, Simona Vančugovaitė²

¹ Vytautas Magnus University, Education Academy, Jonavos g. 66, LT-44138 Kaunas, Lithuania, ilona.tandzegolskiene@vdu.lt²

² Vytautas Magnus University, Education Academy, Jonavos g. 66, LT-44138 Kaunas, Lithuania, simona.vancugovaitė@gmail.com

Summary

The consequences of bullying among adolescents have a negative influence on the development of adolescent's personality and socialization, as well as can affect schoolchildren's physiology (e.g. organ functions, regulation of the nervous system), psychology (e.g. a teenager becomes sensitive, loses self-control), contemplation (e.g. a teenager feels helpless) and behaviour (e.g. non-attendance of lessons, teenager's attentiveness is impaired); therefore, in order to avoid the bullying problem and consequences caused by it, it is required that pedagogues select proper measures of bullying prevention, which would help to stop bullying among adolescents, to educate their social skills, to develop a tolerant and positive approach to communication, and negative attitudes towards the bullying problem. The research has involved 16 teachers from 6 general education schools of Kaunas.

The results of the research showed that pedagogues responded quickly to the bullying situation and looked for the ways to solve the problem, social pedagogues and psychologists mostly organized consultations for all involved in bullying while form masters tended to initiate discussions during and after a class lesson. However, it is very important that pedagogues provide schoolchildren certain knowledge about different consequences of bullying, develop skills of safe behaviour, strengthen self-confidence and self-esteem of adolescents, develop tolerance, self-control, promote communication and cooperation with peers.

Keywords: *general education school, adolescents, bullying, bullying prevention.*

Gauta 2019 02 12/ Received 12 02 2019
Priimta 2019 05 03 / Accepted 03 05 2019